

ІСТОРИЧНІ, ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ГУМАНІСТИЧНІ АСПЕКТИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

КІНЕСТЕЗА ЯК СМИСЛОУТВОРЮЮЧА КАТЕГОРІЯ У ФОРМУВАННІ ФІЗКУЛЬТУРНО- СПОРТИВНОГО СВІТОГЛЯДУ

Михайло Ібрагімов

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Анотація

В статті розглядається екзистенціально-феноменологічна категорія «кінестеза» з точки зору філософсько-мировоззренческої проблематики київської школи філософів 70-х рр. ХХ ст. і на цій основі ставиться проблема співвідношення ціннісних орієнтацій: «спортсмен для спорту» як інструмента задоволення глядацьких потребностей або «спорт для спортсмена» як проявлення його творчих талантів.

Ключевые слова: філософія спорту, феноменологія, мировоззрення, екзистенціалізм, кінестеза.

Annotation

In the article the existential-phenomenological category of “kinesteza” is examined from point of world philosophical-view problematiki of Kievan school of philosophers 70th XX item and on this basis the problem of correlation of the valued orientations is put: “sportsman for sport” as instrument of satisfaction of spectacle necessities or “sport for a sportsman” as a display of his creative talents.

Key words: sport philosophy, fenomenologiya, world view, ekzistencializm, kinesteza.

Постановка проблеми. Розвиток філософії спорту як навчальної дисципліни і міждисциплінарної галузі знань передбачає необхідність формування понятійно-категоріального апарату, як інструментарію в пізнавальній діяльності. При цьому виникає проблема загально-філософських, світоглядних і методологічних засад, оскільки кожний з існуючих напрямів філософії має своєрідний мовно-комунікативний вираз.

Фізкультурно-спортивна наука з моменту виокремлення її із загального радянського наукознавства в окрему галузь знань залишилась під впливом марксистсько-ленінської філософії, яка претендувала на роль єдиної наукової і «правильної». А тому й сьогодні спостерігаємо намагання окремих фахівців вибудувати із філософії спорту за старою схемою якусь «наднауку», отожднюючи світоглядну і методологічну функцію філософії [7]. До того ж вченим із спеціально-прикладних фізкультурно-спортивних напрямів, які займалися вивченням соматичних функцій організму людини, імпонувало матеріалістичне тлумачення про «первинність матерії» і «вторинність свідомості», але вони вбачали в цьому лише догматичний зміст без відповідного конкретно-практичного впливу на їх дослідження і тому в своїх роботах обмежувались декларативними посиланнями на філософію.

Такий спрощений підхід до філософії збіднював її творчий потенціал, а фізкультурно-спортивна галузь знань залишалась утилітарно-звуженою, обмежено зорієнтованою лише на необхідні високі результати у змагальній діяльності спортсменів і розвиток навичок ефективного проведення вільного часу у загально-виховному процесі або вирішенню інших спеціальних завдань фізичної підготовки різних соціальних груп. В наслідок цього суспільний ідеал здоров'я розглядався лише під кутом зору медицини, а у фізкультурно-спортивній науці знецінювався культурологічний потенціал фізичної культури, що поряд з іншими факторами вплинуло на розвиток кризи в ній і відповідно – на погіршення стану здоров'я населення.

Нині у вітчизняній філософсько-гуманітарній галузі знань екзистенційно-феноменологічний підхід поступово набуває розвитку [3], але поняття «кінестези» стосовно фізкультурно-спортивної діяльності ще не набуло широкого вжитку у філософії і відсутнє у фізкультурно-спортивній науці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з даної тематики показує, що на пострадянському просторі у вітчизняній літературі зберігається активний інтерес науковців до дослідження фізкультурно-спортивної рухової активності, і традиційно в її пло-

щині розглядаються всі проблеми фітнесу, рекреації, реабілітації, спортивної медицини, валеології, ЛФК та інші галузеві напрями спеціальної фізичної підготовки. Накопичено значний емпіричний та теоретичний матеріал, який вже сьогодні вимагає певних узагальнень, оновлення термінологічного арсеналу, переосмислення його під кутом зору нових практичних потреб. Тобто, при відсутності розробленої спеціальної галузі знань «філософії спорту» у наукових дослідженнях фахівців спостерігається проблема щодо концептуальної філософської систематизації методологічної й світоглядної проблематики.

«Кожна наука не може повноцінно розвиватися, обмежуючись тільки результатами власного предмета дослідження». У такому ракурсі визначають місце філософії в системі фізичної культури: «Філософія дає для неї методологічну основу пізнання, спираючись на яку вчені отримують можливість об'єктивно оцінювати дію соціальних законів у галузі загальної фізичної культури, проникати в суть проблеми, узагальнювати, аналізувати і відкривати нові закономірності її функціонування та перспективи розвитку в суспільстві» [9].

Мета дослідження: на основі розкриття змісту категорії «кінестеза» показати значущість екзистенційно-феноменологічного підходу у формуванні фізкультурно-спортивного світогляду.

Результати дослідження та їх обговорення. Пізнання суті спорту, специфіки спортивної підготовки, проведення експериментальних досліджень у цій сфері не можливе без екзистенціалістської філософії, предметом якої є не загальний процес спортивної діяльності і визначення його загальних закономірностей (марксизм), а вивчення особистісних якостей спортсмена в його цілісній світоглядній життєвій позиції. «Тема тілесності у феноменології, з од-

ного боку, є комплементарною темі інтерсуб'єктивності, з іншого – має своїм теоретичним тлом психофізичну проблему» [4].

Якщо фізкультурно-спортивна наука вивчає рухову активність виокремлено із загальної системи взаємин людей, то філософія вивчає смисл рухової активності. Мерло-Понті заявляє: «Союз душі та тіла скріплюються не довільною згодою між двома зовнішніми дійовими особами, суб'єктом, з одного боку, об'єктом, з іншого – він здійснює щомиті в русі екзистенції» [5].

В екзистенціалістській концепції філософії спорту «кінестеза» позначає духовні витoki тілесної, фізичної рухової активності людини як частини всесвітнього порядку, космосу. Адаже мікрокосма (душевний устрій людини) і макро-косма (природний устрій) пов'язані через духовно-практичне ставлення людини (в даному випадку – особи спортсмена) до світу, що є основою світогляду (в даному випадку – фізкультурно-спортивного світогляду).

Рухова функція визначається не лише фізіологічними, антропометричними властивостями організму (кінезеологія). Вони потенційно, від природи властиві людині. Але щоб їх привести в дію, необхідний соціально-спонукальний мотив або ж вітальна потреба. Тому термін «рухова» функція по відношенню до людини супроводжується додатковою вказівкою на «активність». Філософський термін екзистенціалістів «кінестеза» (гр. kinesis = рух; гр. ekstasis = відчуття спільного руху) означає сприйняття в свідомості самого факту руху тіла. «Я» граю і рухаюся залежно від тілесних рухів «Інших», підіграю їм або переграю їх, або «співграю» з ними. Зіграність – це загальний рух тіла в сюжетній спортивній грі, коли тіло спортсмена відчуває, передбачає, автоматично передбачає хід події, «думає як би наперед» і, будь-який жест одно-

го спортсмена викликає миттєву у відповідь тілесну реакцію іншого. «Дух спортивної команди» формується не проповідями і не лише вивченням психосоматичної сумісності осіб, але і спільністю інтересів в поглядах на життя, тобто світоглядною установкою спортсменів.

А тому в екзистенціалізмі існує не «спортсмен для спорту», який має підпорядковуватися загальним вимогам, а навпаки – «спорт для спортсмена», як поле реалізації його творчих потенцій. В такому дискурсі розглядається вся духовна аура, що оточує «світ спорту» і на цій основі відбувається пізнання його соціальної суті.

Якщо теорія спорту вивчає системи спортивних змагань, тренування, навантаження, тактичного, технічного, фізичного і психологічного тренування, структуру мізоциклів і мезоциклів у ній, то філософія розглядає його з точки зору смислових екзистенціалів. Н. І. Пономарьов звертається до поняття «сенсу спортивних досягнень» і до «функцій спорту, його місця в системі громадських стосунків» [8], але розглядає його в науковому аспекті, намагаючись структуралізувати існуючі суспільні відношення, що утворює спорт і утворюються ним.

Під таким кутом зору філософське визначення сутнісних рис спорту вбачається не лише в соціально-цільовому призначенні його різних видів, як це трактується в теорії спорту і теорії фізичного виховання, а розглядається через призму цілепокладаючої спортивної діяльності, яка постійно створює і відтворює своєрідну систему цінностей та ідеалів, що йменується спортивною ідеологією. Н. Пангелова та І. Дорошенко пишуть: «Ми розглядаємо заняття фізичними вправами, іграми, спортом і туризмом як формування особистих фізичних і моральних якостей особистості дитини» [6]. При такому підході предмет філософії спорту можна визна-

чити як «вчення про сутність та існування спорту в дискурсі соціокультурного феномену, який втілює в образах фізичної культури еталони людської тілесності» [2]. Спорт є втіленням свободи людини в творчості власної життєдіяльності і демонструє її вихід за межі даної від природи чи від Бога тілесної організації.

Таким чином, кінестеза, що філософськи започатковує духовні витoki рухової активності, конкретизується у світоглядних потенціалах, які використовуються в спортивній діяльності в якості екзистенціалів, котрі формують образ особи спортсмена, його життєву позицію. Спортивний світоглядний екзистенціал – це стан душі спортсмена, характеристика його намірів, волінь і похвлів.

Як відомо, екзистенційно-феноменологічний підхід у київській філософській школі поєднувався з марксизмом і переосмислювався в світоглядній проблематиці, «відштовхуючись» від положення К. Маркса про те, що «людина – це світ людини». Феноменологія в марксистському варіанті виглядає як погляд на світ із внутрішнього, особистісного переживання людиною всього того, що відбувається в світі і зачіпає її індивідуальні інтереси. Якщо марксизм в радянському варіанті розглядав найбільш загальні закономірності історичного процесу, логіку якого повинна (!) була зрозуміти так звана «свідома особистість» (звідси сталінізм – через насилля, «ГУЛАГ», виправні роботи, репресії – намагався примусити людину стати комуністично-свідомою), то екзистенційно-феноменологічна філософія виділяла кожну окрему людину як центр світотяжіння. В такому ракурсі світовідчуття, світосприйняття, світоуява як структурні компоненти світогляду зосереджували увагу на емоційному входженні людини в світ, що називається освоєнням світу: «світ – це мій світ».

Фізкультурно-спортивний світогляд певною мірою відображає як загальнолюдські компоненти освоєння світу, такі як розум, почуття і воля, котрі ми називаємо «екзистенціалами». Світогляд – це сукупність знань, ідеалів та емоційного стану почуттів. В цьому визначенні присутні екзистенціали, тому що людина передусім живе почуттями і світ сприймає «через себе», через призму своїх власних потреб та інтересів. На кожному життєвому етапі, в кожному конкретному вчинку людини простежується перевага «чуттєвого розуму» або «розумних почуттів».

Спортивна душа та спортивне тіло мають свою специфіку, яке передусім регулюється вольовими здібностями. Спорт – це концентрація волі, її предметне інценування. З точки зору рухової активності спортсмен зосереджує весь космічний руховий порядок (макро-космо) на собі (на макрокосмі). В цьому плані філософська категорія «кінестеза» розкриває витoki руху тіла окремої людини і космосу. В діалектичному матеріалізмі проблема витоків руху розглядається як саморух і пояснюється боротьбою і єдністю протилежностей доведених до стану протиріч.

У феноменологічній філософії ця проблема розглядається з точки зору переживань людини. Рух тіла може відбуватися спонтанно або ж цілеспрямовано. Кінестеза фокусує у змісті свого поняття доцільність спорту у фізичній культурі, а тому виступає висхідною світоглядною філософською категорією у розумінні рухової активності Всесвіту і окремої людини. спортсмена.

Екзистенціальність спорту визначається тим, що рухова активність спортсмена завжди призводить до пограничної ситуації. Під час змагань спортсмен – це «натягнута струна» нервів, розуму, фізичної сили і волі, в якій проявляється морально-духовна суть

спортивного існування, тобто спортивні екзистенціали. Екзистенціал – це величина, яка визначає духовну силу людини в протистоянні з дійсністю і здатністю фізично-тілесно реалізувати себе в ній. Сильний або слабкий духом спортсмен, розумний він або безрозсудний, фізично зібраний, «людинорозмірний» (В. Б. Барабанова) або «розбалансований» – залежить його успіх в житті, можливість здійснити своє смислове призначення.

«Спортологічний» розворот в розумінні рухової активності показує, що «ця проблема має безліч граней, пов'язана з виявленням природних завдатків людини, можливостей їх культурної модифікації, граничних характеристик організму, психіки і інтелекту, людських здібностей і тих умов, при яких вони розкриваються найбільш оптимальним чином» [1].

У екзистенціалах проявляється головне – самодостатність людини, а в даному випадку мова йде про здатність спортсмена самостійно приймати рішення і нести відповідальність за його реалізацію. Хороший тренер, як учитель, наставник і друг повинен уміти свою ідею не нав'язувати спортсменові, а зробити так, що б він її сприйняв як свою власну, а тому проявив здатність до самопримусу, самонасилля, яка йменується в етичній теорії як свідомо самодисципліна. Без цього спорт не можливий.

Висновки

1. Кінестеза – це категорія екзистенційно-феноменологічної філософії, яка розкриває витoki рухової активності тіла людини і тілесності всесвіту, що у філософії спорту як світоглядної галузі знань розкриває поєднання «спортивного тіла» і «спортивної душі».

2. Кінестеза виявляється в екзистенціалах фізкультурно-спортивного світогляду – розуму, волі й почуттів, де в кожній конкрет-

ній ситуації превалюють одні екзистенціали над іншими.

3. Спортивні екзистенціали через систему світоглядної установки можна розглядати у складі основних компонентів: для розуму – смислосмістовними є ідеали, цілі і цінності фізичної культури; для волі – порив, активність і аскеза; для почуттів – віра, надія і любов як християнські так і загальнолюдські імперативи.

Література

1. Барабанова В. Б. Спорт как проекция культурных смыслов. / В.Б.Барабанова.// Философия права. – 2007. – №2. – С.81-84.
2. Ибрагимов М.М. «Философия спорта»: предмет, структура и проблемы методологии / М. М. Ибрагимов // Актуальные проблемы физической культуры и спорта. – 2010. – №3 (19). – С. 94-95.
3. Ибрагимов Михайло. Феноменология телесности как «телесный досвід» у сучасному фізкультурно-спортивному просторі / Михайло Ібрагімов // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2012. – № 3.
4. Кебуладзе Вахтанг. Феноменология досвіду / Вахтанг Кебуладзе. – К.: Дух і Літера, 2011. – С.229.
5. Мерло-Понти М. Феноменология восприятия. – СПб.: Ювента, Наука, 1999. – С.230.
6. Пангелова Наталія. Організована рухова активність як провідний тип діяльності у формуванні моральних якостей особистості дошкільників 5-6 років // Наталія Пангелова, Ірина Дорошенко. Спортивний вісник Придніпров'я. Науково-практичний журнал. – 2012. – №1. – С.20.
7. Передельский А.А. Философия спортивной науки: проблемно-футурологический анализ / А.А.Передельский // Теория и практика физической культуры. – 2011. – №4. – С.104.
8. Теория спорта/ Под ред.проф. В. Н. Платонова. – К.: Вища школа, 1987. – С.37-61.
9. Теорія і методика фізичного виховання. Загальні основи У 2Т. За ред. Т. Ю. Круцевич. – К.: Олімпійська література, 2008. – Т1. – С.19.

